

Transatlantik İlişkiler

Nisa MAMMADOVA*

ABD'nin Avrupa Birliği ile ilişkileri, Avrupa politikasına ve modern uluslararası ilişkilere büyük etkisi olan sorunlardan biridir. Avrupa Birliği'nin uluslararası konumu, üyelerinin ekonomik gelişimi ve güvenliği, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile ilişkilere önemli şekilde bağlıdır.

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından kurulan yeni uluslararası düzen siyasi, ekonomik ve kültürel olarak iki kutuplu bir sistem çerçevesinde inşa edilmişti. Bu çerçevede Doğu Bloku, SSCB tarafından kontrol edilen sosyalist rejimlerin, Batı Bloku ise ABD'nin liderliğinde bir araya gelen demokratik ve kapitalist devletlerin oluşturduğu ittifak sistemleri olarak ortaya çıktılar. Bundan sonra ABD ile Avrupa devletleri arasında gelişen ilişkiler literatürde genel bir ifadeyle "transatlantik (Atlantik Ötesi) ilişkiler" olarak tanımlanmaktadır. ABD'nin geleneksel izolasyonist politikasına dayanan Monroe Doktrini'ni terk ederek, Birinci Dünya Savaşı'na katılması transatlantik birlikteliğin ilk siyasi örneği olmuştu. Keza, iki savaş arası dönemde yeniden kendi içine odaklanan ABD, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra tekrar Avrupa'ya yakınlaşacak (Fulbrook 2001; Lundestad 2003) ve

ABD ile özellikle Batı Avrupa ülkeleri siyasi, ekonomik ve askeri alanlarda büyük ölçüde entegre bir transatlantik blok oluşturacaklardır.

ABD tarafında ise, Marshall Planı ile ekonomik kalkınmayı hızlandırabilmek için Avrupa Kalkınma Bankası kurularak Batı Avrupa ekonomilerinin yeniden yapılanmasına destek olunurken, Truman Doktrini ile de Batı Bloğu içinde yer alan demokrasilerin askerî açıdan korunması hedeflendi (Lowe 1997; Lundestad 2003). Aynı zamanda, bu dönemde kurulan NATO ile de 'sosyalist yayılmacı tehdide karşı' ortak savunma birlikteliği geliştirilecekti. Bu çerçevede ABD açısından SSCB'nin Avrupa'da olası yayılmasının önüne geçebilmek için transatlantik ilişkiler ne kadar önemliyse, Batı Avrupa devletleri için de Sovyet yayılmasına karşı ABD liderliğindeki NATO ittifakı kapsamındaki ilişkiler o derece önemliydi. (Sokullu 2019;)

Transatlantik ilişkiler, genel olarak, Soğuk Savaş döneminin ilk yıllarından itibaren bu siyasi ve ekonomik yakınlaşma/bloklaşma anlayışı doğrultusunda çabalayan ABD ve Kanada ile Avrupalı müttefikleri arasında yumuşak ve sert güvenlik alanlarını

kapsayacak şekilde geliştirilmiş ortak 'biz duygusu' temelindeki ilişkileri tanımlar. İlişkilerin genel çerçevesi, sürece dahil olan ülkeler ve ülke grupları düşünüldüğünde coğrafi bir alandan ziyade siyasi ve ekonomik bir alanı işaret eder ve aslında en geniş şekliyle Soğuk Savaş döneminden çok daha önceki dönemleri kapsayan Avrupa ve Amerika kıtaları arasında yüzyıllara dayanan kolonyal ve merkantilist birliklikleri de kapsar (Dukes 1985; Hanhimaaki, Schoenborn ve Zanchetta 2012). Bu anlamda transatlantik ilişkiler sadece ittifak ilişkileri ya da Atlantik'in iki yakasındaki devletler arasındaki ikili ilişkileri içermekle kalmaz, aynı zamanda hızlı şekilde kurumsallaşan bir yapıya da işaret eder. Bu çerçevede ortaya çıkan gerek uluslararası örgütler (ör. North

Atlantic Treaty Organization, Transatlantic Free Trade Area, Transatlantic Economic Council) gerekse sivil toplum kuruluşları (ör. German Marshall Fund, Atlantic Council vb.) transatlantik ilişkilerin barışçıl şekilde tesis edilmesine katkı sağlarlar (Yost 2012). Ortak çıkarlar transatlantik ilişkilerin önemli belirleyicisidir. Taraflar arasında çıkarlar kurumlar ile korunmaya çalışılsa ve ikili ya da çok taraflı antlaşmalarla düzenlense de karşılıklı çıkarların çatışmasına da rastlanmaktadır. Örneğin, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun 'ortak pazar' (common market) oluşturma hedefi Amerikan yönetimleri tarafından zaman zaman 'Avrupa Kalesi' ('fortress Europe') benzetmesi ile eleştirilmiş ve ikili ticari ilişkilerde 1970'lerin sonlarında gerilime neden olmuştur.

1990'larda Avrupa Birliği içerisindeki ortak Avrupa güvenlik kimliği arayışları ve NATO'dan bağımsız bir AB fikri ve tartışmaları da ABD ile AB arasındaki güvenlik ilişkilerinde anlaşmazlığa neden olmuştur. Fakat benzeri çıkar uzlaşmazlıkları transatlantik ilişkileri çatışmaya sürüklemiş ve taraflar birbirleriyle ticari, siyasi ya da güvenlik konularında işbirliğini sürdürmeye devam etmiştir. Transatlantik ilişkiler farklı analiz düzeylerinde ilerlemektedir: ABD-AB düzeyinde ilişkiler olduğu gibi, AB üyeleri ile de ikili ilişkiler (ör. ABD-Almanya, ABD-İngiltere vb.) sürdürülmektedir. AB üyesi olmayan ama Soğuk Savaş süresince aynı ittifak içerisinde yer almış ülkelerle tesis edilen ilişkiler (ör. Türkiye-ABD) de genel olarak bu bağlamda ele alınmalıdır. Bu bakımdan Soğuk Savaş dönemi ittifak yapısı transatlantik ilişkilerin belirleyicileri arasında değerlendirilmelidir. Buradan Soğuk Savaş sonrasında devam edecek şekilde bir transatlantik siyasi-ekonomik miras intikal ettiği söylenebilir. Her ne kadar ortak çıkarlar, kimlik ve kurumlar transatlantik ilişkilerin yapı taşları olsa da bu, tarafların tüm dış politika ya da ekonomik hareketlerini her zaman birbirleriyle uyum içinde yürüttüklerini söylemek doğru değil-

dir. Örneğin, konu sert güvenlik politikaları ve silahlı kuvvet kullanılan durumlara gelindiğinde işbirliği seviyesinin düştüğü söylenebilir. Örneğin, 2003 yılında ABD'nin tek taraflı olarak başlattığı Irak Savaşı transatlantik ilişkilerde önemli bir ayrılık ortaya çıkartmıştır.

Sözü Geçen Çalışmalar

Dukes, P. (1985). *A History of Europe 1648-1948: The Arrival, The Rise, The Fall*. Houndmills: Palgrave Macmillan.

Hanhimäki, J., B. Schoenborn ve B. Zanchetta (2012). *Transatlantic Relations since 1945: An Introduction*. Londra: Routledge.

Lowe, N. (1997). *Mastering Modern World History*. Houndmills: Palgrave Macmillan.

Lundestad, G. (2003). *United States and Western Europe: From Empire by Invitation to Transatlantic Drift*. Oxford: Oxford University Press.

Sokullu.E. (2019). "Transatlantik İlişkiler".

Yost, D. S. (2002). "Transatlantic Relations and Peace in Europe". *International Affairs*.